

GAZETA MATNINING IFODALANISH TURLARI VA XUSUSIYATLARI

Mirsoatova Mohiba O‘zJOKU 2-kurs magistranti

Annotasiya.

Ushbu maqolada gazeta matni bayon usullari hamda uning ifodalanishiga ko‘ra xususiyatlari muhokama qilinadi. Shu jumladan, mazkur maqola mavzusiga doir ilmiy va bosma nashrlardagi maqolalar o‘rganilib atroflicha tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: *Bosma OAV, matn, tahrir, uslub, matnning tasviriy turlari.*

Abstract.

This article discusses the methods of newspaper text description and its features according to its expression. Including, scientific and printed articles on the topic of this article are studied and analyzed in detail.

Key words: *Print media, text, editing, style, visual types of text.*

KIRISH

Bayon usuli ma‘naviy tuzilish unsurlarining muayyan ketma-ketligi sifatida nutqning yuzaga kelishi jarayonida shakllanadi. Matn asar qismlarini, usullarini qayd etgan holda bu jarayonni asar mustahkamlaydi. Bunga asar qismlarining uyg‘unligi (bog‘langanligi), mazmuniy va shakliy to‘laqlonligi hamda yaxlitligi bilan erishiladi. Matn bayoni usuli va turini tanlash muallif o‘z oldiga qo‘ygan maqsad, shuningdek, nutq predmeti bo‘lib xizmat qiluvchi mavjud voqelikning tavsifi bilan bog‘liqdir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Muharrirning matn ustida ishlash mahorati borasida, umuman, tahrir jarayonida matn, mavzu, janr va uslub masalalariga doir ilmiy muammolarni hal etish borasida hamda tahrir tamoyillari xususida ko‘plab izlanishlar olib borilgan. Jumladan, A.Shomaqsudov, I.Toshaliyev, I.Rasulov, H.Rustamov, M.Mukarramov, R.Qo‘ng‘urov, E.Begmatov, Yo.Tojiyev, N.Mirzayeva A.Mamajonov, M.Abdupattoyev kabi olimlar tomonidan ham matn, uslub, tahrir masalalari, til vositalari borasida o‘z munosabatlarini bildirib o‘tishgan.

NATIJALAR

Matnning bayon uslubi va turlari - hikoya, tasvir va mulohaza.

Hikoya qilishdan maqsad muayyan vaqt mobayni (zamon)da hodisalar harakatini bayon etishdir. Bu hodisalar qanday tartib (ketma-ket) liklarda sodir bo‘lganligi haqidagi hikoya (rivoya)dan iborat bo‘ladi.

Tasvirdan maqsad borliqning manzarasini yaratish hisoblanadi. Bunda narsa yoki voqeaning xossalari, jihatlari, xususiyatlarini birma-bir aytib o‘tiladi (sanaladi). Endi,

bunday xossa, jihat, xususiyat narsa, voqeaga muayyan vaqtda xos bo‘ladi. Ana shu belgilarning bir vaqtdaligi tasvirning o‘ziga xos jihati bo‘lib hisoblanadi.

Mulohazadan maqsad - tadqiq, bilim va mavjudlikni umumlashtirish, voqealar sababini aniqlash, xulosalarini asoslash, ayrim qoida-mezonlar chinligi yoki yolg‘onligini isbotlashdan iborat[1.B,56].

Hikoya (rivoya) yuzaga kelishi xotira bilan, tasvir tashqi hissiyot bilan, mulohaza esa aql va hissiyot bilan bog‘liqdir. To‘g‘ri, bayonning bu uch usuli va shu bilan bog‘liq uch turi mumtoz ta‘limot nuqtai nazaridan ham, bugungi kun nazariyasiga ko‘ra ham maqbuldir. Lekin jonli nutqni va shunga muvofiq matni kuzatar ekanmiz, shunga ishonch hosil qilamizki, nutqning tuzilish shakllari favqulodda turli-tumandir. An‘anaviy uch tarkib (hikoya, tasvir, mulohaza) muharrir badiiy asar ustida ishalyotganda yetarlicha asos bo‘ladi. Lekin muharrirlarning katta qismi, axboriy materiallar, ma‘lumotnomalar, ilmiy adabiyotlar, ilmiy-ommabop asarlar, o‘quv adabiyotlar matnlari bilan to‘qnash keladilar, shuningdek, ommaviy axborot vositalarining ulkan va tarmoqlangan tizimida ishlaydilar. Ular amaliyotiga tadbiquan yuqoridagi uchlik tizimi aniqlik kiritish va to‘ldirishni talab etadi. Mazkur tizimda xabar o‘z o‘mini egallashi lozim deb hisoblaymiz. Uning tuzilishi jurnalistlar ahliga yaxshi ma‘lum bo‘lgan tarhda – nima? qayerda? qachon? savoliga javob tarzida qat‘iylashib qolgan.

Axboriy tasvir narsa va voqeaning faqat tashqi belgilarini aks ettiribgina qolmaydi, balki tashqi sezgilar yordamida idrok etish mumkin bo‘lmagan xossalarni ham ifodalaydi.

Avvaldan ma‘lum bo‘lgan mulohazalardan yangi mulohaza chiqarish **hukm** deb ataladi. Tashviiqiy hamda targ‘ibiy maqolalarni murakkablashtirmaydigan bu mulohaza – hukm xabarlar uchun xos jihat sanaladi.

XX asrning ilmiy-texnika asri, XXI asrning axborot asri deb e‘tirof etilishi bejiz emas. O‘tgan asrning ilmiy-texnikaviy inqilobning guvohi bo‘lgan, ijtimoiy muammolarga nisbatan qiziqishning haddan ziyod ortib ketganligi, axborot ayirboshlashning o‘ta jadallashganligi, jamoatchilikning ko‘rilmagan darajada faollashuvi – bularning barchasi bizning zamonamiz – asrimizga xosdir. Bu o‘z navbatida, nutqimizni yangi termin, ongimizni yangi tushunchalar bilan boyitdi. Demak, har bir muharrir mazkur terminlar va tushunchalarni matnga kiritish, aniqligi hamda maqsadga muvofiqligini baholay olishi lozim[3.B,73].

Muharrir o‘z faoliyati vaqtida turli qo‘lyozmalar (matnlar)ni tahrir qilishga to‘g‘ri keladi. Ana shunda uning qo‘liga tushgan matnlar ichida maxsus ko‘rib chiqishni talab etadiganlari ham uchraydi. Bunday vaqtda ulardagi ba‘zi

tunshunchalarni mazmun-mohiyatini ochib berishga ehtiyoj seziladi, shunda ular izohlanadi va tushuntiriladi.

Ommaviy axborot vositalari uchun xos bo'lgan matnlar tizimi, taxminan, quyidagi ko'rinishga ega bo'ladi.

Matnning tasviriy turlari – hikoya, xabar; tasvir, axboriy tasvir.

Matnning mantiqiy turlari: mulohaza, hukm; tushuntirish, izohlash.

Bularni shartli ravishda ikki guruhga ajratish mumkin:

1) hikoya, tasvir, mulohaza, tushuntirish;

2) xabar, axboriy tasvir, hukm, izohlash.

Birinchi guruh matnlarining tuzilishi ishontiruvchi, tashviq qiluvchi, hissiy (emosional) ta'sir ko'rsatishga mo'ljallangan materiallar uchun xosdir. Matn tuzishdagi kompozision usul badiiy asar uchun qabul qilingan usulga yaqin. Bu usulda an'anaviylik sezilib turadi, shunga ko'ra uning tahliliga «o'quvchi ta'biga ko'ra» yondashiladi[4.B,123].

Ikkinchi guruhdagilar – matbuotning axboriy, rasmiy hujjatlar, ilmiy nashrlar singari materiallar matni sanaladi. Ular uchun bir taxlitdalik (qolip) kompozisiyalar xos, qo'shimcha kompozisiyalarviy unsurlar bo'lmaydi. Voqea ham hikoyaning, ham xabarning predmeti hisoblanadi, lekin xabarda na voqealarning zamondagi harakati, na ularning rivoji kuzatilmaydi. Tasvir va axboriy tasvir narsa va voqeaning belgilarini qayd etadi, lekin an'anaviy-kompozision tuzilish usullari erkin tanlanadigan tasvirdan farqli o'laroq axboriy-tavsifiy materiallar matni belgilangan tarh bo'yicha tuziladi.

Hukm matn turi sifatida mulohazadan farq qiladi, tasviriyliigi, tuzilishidagi imkoniyatlari bo'yicha hukmdan ko'ra boyroq, mantiqg'iy ifodiga qat'iy asoslanadi. Shunga ko'ra isbot talab qilmaydigan kategoriya sanaladi.

Ta'rif tushuncha mazmunini umumlashgan shaklda ochib beradi. Tushuncha mazmunini tushuntirish esa narsa va voqea haqida ochiq-oydin tasavvur beradi (uning shaklini tanlash erkin).

Shu o'rinda aytish o'rinli, yuqorida keltirilgan fikrlar barchasi bayonning monolog shakliga taalluqli. Monolog esa birinchi shaxs tilidan nutqni tuzish shakli sifatida jurnalistika asarlari uchun xosdir. U publisistik nutqning asosiy qismini tashkil etadi. Ikki mulohazaning almanishuvi (dialog) va undan ortiq mulohazaning almashinuvi (polilog) xos bo'lgan nutq shakli ommaviy axborot matnlarida asosiy monologik matnga qo'shimcha hisoblanadi. Intervyu va suhbat bundan istisno. Monolog tarzidagi matnda dialog va polilog ta'sirchanlikni oshirish vositasi vazifasini bajaradi. Monolog va dialog shaklidagi nutqning birgalikdagi ifodasi publisistika asari tahriri uchun dolzarb masalasidir.

Turli xil matnlarning mantiqiy va sintaktik tuzilishi, qismlarning joylashishi ham doimo muharrirning diqqat markazida turishi lozim. Hikoya va tasvir mantiqiy tuzilishi bir xil. Matnni tashkil etuvchilar (hikoya tugunlari va tasvir unsurlari) teng ahamiyatga molik. Ularning bir-biriga aloqadorligi insho tarzida ekanliklaridadir.

Hikoyaning sintaktik konstruksiyasi uchun o'tgan zamon fe'l shakli xosdir. Ayni mana shu fe'l shakli «harakatni qo'zg'altiruvchi»lik ma'no ifodasini ancha aniq namoyon etadi va u yetishadigan chegarani belgilab beradi. Harakat tugallanib, o'rnini boshqa harakatga bo'shatib beradi. Fe'llar o'timli turlarining muvofiqlashuvi tarzi ana shunday bo'lib, hikoyada voqealar tadrijiyligi ayon qiladi. O'tgan zamon o'timli fe'llarining bu vazifasi V.V.Vinogradov tomonidan quyidagicha ta'riflanadi. Aytish mumkinki, «... u syujetni turli yo'nalishlarda yoki to'g'ri yo'nalishda jildirib, yechimga, yakuniy marraga yetkazadi»[2,B.123]

Xikoya: "Oq yomg'irlar" (Kitob dunyosi 9.10.14)

-Yanglishasan, bolakay. Biz sellar aslida tiniq va pokizamiz. Ko'zinga ko'rinib turgan mana bu bo'tana bizning aslimiz emas, balki, yo'limizda uchragan g'uborlar bizning qiyofamizga shunday tus berib qo'ygan...Biz hech kimga yomonlik qilmaganmiz.

Tasvir uchun fe'llarning o'timsiz shakli xosdir. Ular o'tgan va hozirgi zamonda bo'ladi, faktlar statistikasini qayd etadi hamda «to'xtab qolgan vaqt» samarasiga erishish imkonini beradi. Grammatika fanida hozirgi zamon fe'lining funksiyalaridan biri «hozirgi tasvir» deb atalishi tasodif emas. U harakatni ataydi, lekin o'zi harakatdan mahrum. Faqat hozirgi zamon fe'llari shakli almashgandagina hozirgi zamon fe'li harakat ifodalash xossasiga ega bo'ladi. Tasviriy matnlarda kesimning boshqa shakllari qo'llanadi – bu vazifani turli fe'l shakllari bajarishi mumkin. Bular ma'no jihatidan hozirgi tasviriy vaqtga yaqin turadi va faqat harakatni ataydi. Na tadrijiylikni, na ular davomiyligini belgilaydi. Ba'zan tasvirda fe'l shakllarni umuman uchratmaysiz. Biroq, tasviriy matn faqat atov gaplardan iborat bo'lishligi kamdan-kam uchraydi. Quyida ikki matnni qiyoslaymiz.

Hikoya matnini tuzar ekanmiz, uning har bir bo'g'inini alohida-alohida tasavvur etamiz, ular orasidagi bog'liqlik tavsifini aniqlab, shu bo'g'inlar almashinuvini ta'kid etamiz, xolos.

Tasviriy matn tuzishda esa biz narsa, voqeaning ahamiyatli jihatlarini izlaymiz, bu jihatlar ulardagi asosiy bo'lganlarni namoyon etadi. O'quvchi tasavvurida yaxlit manzarani gavdalantirish uchun uning sezgisiga qo'shimcha ta'sirlarni yuzaga keltiramiz. Tabiiyki, matn ustida ishlash jarayonida bularni hisobga olish, shubhasiz, muhim ahamiyatga molikdir.

Axboriy materiallarning mantiqiy va sintaktik tuzilishi o'quvchi uchun voqea va asos (fakt) mazmuni va yangiligini aniqlashtirishga yo'naltirilgan bo'ladi. Bu o'quvchiga yana matndan aniq va hayotiy bilim olishiga ko'maklashadi. Matnning mantiqiy va sintaktik qurilishi bo'yicha amaliyotda shakllangan qolip (stereotip) tuzilishlar ham qo'l keladi. Shakl va konstruktiv usullarning odatiylashganlari materialni turli asoslar bilan to'ldirishga e'tiborni qaratish uchun ko'maklashadi.

Xabar nutqiy kompozision shakl sifatida faktlarni qayd etadi yoki uni albatta amalga oshadigan tarzda taqdim etadi. Xabarda hikoya va tasvirdagi singari makon va zamonga aloqadorlik, mulohaza singari mazmunning rivojlanish dinamikasi aks etmaydi. Uning mantiqiy tuzilishi umumiy va xususiyning nisbatini aks ettiradi. Xabarning eng qisqa ko'rinishi birgina yoyiq jumla, lekin unda ko'p ma'lumot jamlanadi. Shunga ko'ra xabarning sintaktik tuzilishi odatda murakkablashgan bo'ladi. Agar xabar matni tarkibida bir necha jumla bo'lsa, ular alohida-alohida, xat boshidan boshlanadi. Lekin birinchi ibora hamisha yetakchi, xabarning mazmuniy markazi hisoblanadi, qolganlari unga tobe sanaladi, ammo teng huquqli hisoblanadi. Ular o'rtasidagi bog'liqlikka tayanch so'zlar vositasida, ko'pincha ularni takrorlab erishiladi.

Axboriy tasvir – ilmiy, ma'lumotnoma, o'quv adabiyotlarida o'z ob'yektiga xos belgilarni ifodalaydi. Istalgan ma'lumotnoma yoki darslikka e'tibor berilsa, buning yaqqol guvohi bo'linadi. Biror temiryo'l tasvirlanadigan bo'lsa, avvalo, uning uzunligi, o'tgan joylar, ko'priklar, ko'tarmalar, iqtisodiy ahamiyati va boshqalar haqidagi ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. Aholi istiqomat qiladigan manzil, masalan, shahar tasvirlanayotgan bo'lsa, albatta, uning geografik joylashuvi, tarixi, aholisining miqdori, me'moriy obidalari va h.lar tilga olinadi. Qayd etilgan unsurlarning tadrijiyligi va mantiqan asoslanganligi aniq belgilangan va uni buzish mumkin emas. Bunday kompozision bog'lanish tarihi o'quvchiga matndagi ma'lumotlarni o'zlashtirishni osonlashtiradi, ma'lumotlarni turdosh manbaalardagilari bilan qiyoslashni osonlashtiradi, eslab qolish uchun qulaylik tug'diradi. Axboriy tasvirdan maqsad adabiy, ham jurnalistik asarlarda o'quvchi uchun yangi bilim, foydali ma'lumot yetkazishdan iborat.

Tasvir: OAV dan misol “*Xarobaga aylangan afsonalar*” (Darakchi 12.02.15). *Petra. Minora devorlari pushti rangda bo'lgani bilan ajralib turadi. Petra shahri hozirgi Iordaniya hududida joylashgan. Bu yerning ilk aholisi shahar atrofida uchta quduq borligi, toshlardan boshpana qurish uchun foydalanish mumkinligini hisobga olib ko'chib kelishgan.*

“Oq yomg‘irlar” (Kitob dunyosi 9.10.14)

Osmonda chaqmoq chaqib, momoqaldiraq gumburladi. Xaligini yomg‘ir tomchilab turgan edi, birdaniga no‘xatdek-no‘xatdek do‘l yog‘ib, ortidan ayovsiz yomg‘ir quyib berdi... Sel shiddatini oshirgandan-oshirib, qishloqni qoq ikkiga bo‘lib turgan soyga kelib quyildi.

Mulohaza o‘z maqsadi va tuzilishiga ko‘ra eng murakkab bayon. Jurnalist hamisha ham voqealar hikoyasi yoki ular tasviri bilan cheklanib qola olmaydi. Muayyan daqiqalarda u ko‘rgan yoki his etganlariga munosabat bildirish, ko‘p hollarda voqeaga bo‘lgan qiziqishdangina guvohlik beradi, hatto bu qiziqishni o‘quvchiga yetkazib, u o‘zining vazifasini to‘liq bajargan – hodisalararo bog‘liqlikni aniqlagan, ularni umumlashtirgan, xulosa chiqargan bo‘lmaydi.

Mulohaza mantiqiy va sintaktik o‘ziga xosligi muallif ijod laboratoriyasiga xos oddiy bo‘lmagan fikrlash tarziga ko‘p jihatdan bog‘liq bo‘ladi. Lahzalarning mantiqan qat‘iy ketma-ketligi va ular orasidagi mantiqiy bog‘liqlikning (bu bog‘liqlik tobelik tavsifiga ega) mantiqiy aniqligi shunga bog‘liq bo‘ladi.

Mulohazalarning mantiqiy tizimi «lahzalar zanjiridir, ular barchasi birgina narsa yoki muammoga taalluqli bo‘lib, ular birin-ketin shunday joylashgan bo‘ladiki, toki keyingisi oldingisidan kelib chiqadi yoki ortidan boradi, natijada qo‘yilgan savolga javob olinadi».

Mantiqiy, mazmuniy bog‘liqlikning o‘ziga xos jihatlari mulohazaning sintaktik tuzilishida ham namoyon bo‘ladi.

Demak, mulohazaning sintaktik qurilishi harkatni, rivojlanishni, fikrlar zanjirini aks ettiradi. Muharrir matn tahlili va tahririda buni doimo yodda tutib, mulohaza material tahririga qo‘l urishi maqsadga muvofiq bo‘ladi. Zero, hikoya va tasvir singari mulohazaning ham «sof» ko‘rinishidagisi matbuotda kamdan-kam uchraydi.

Publisistikada u o‘quvchi uchun ancha qiyin bo‘lgan mantiqiy konstruksiyalarni idrok etishni yengillashtiruvchi matnning boshqa turlaridan parchalarni o‘z ichiga olgan holda murakkablashgan ko‘rinishda bo‘ladi.

Mulohaza bilan bayonning tasviriy usullari, ya’ni hikoya va tasvirdan farqini his etish uchun o‘z tuzilishiga ko‘ra an’anaviy bo‘lgan adabiy asar matniga murojaat etamiz.

OAV dan misol: “Kitob dunyosi” (9.10.2015)

Ayol o‘zining aytishicha, uzoq tog‘ qishlog‘idan ekan. Shaharda institutda o‘qirkan. Avtobusga ulgurolmay, yo‘lovchi mashinaga chiqibdi. Mashina mana shu qishloqqacha kelgan, nariyog‘iga esa boshqa ulov topilmagan. Odamlardan so‘rab, doya ayolning yolg‘iz yashayotganligini, unikida tunab qolsa hech kimga malol kelmasligini bilibdi.

Matbuot axboriy materiallari murakkab tafakkur mulohazalarini yetkazish uchun mo'ljallanmagan. Ular natijani qayd etadi - borliq haqida yangi tushuncha beradi. Mantiqiy xulosa (umozaklyucheniye) bunday nashrlarda to'la shaklda deyarli uchramaydi, ularni ilmiy xabarlarda ko'rish mumkin.

MUHOKAMALAR

Mulohazadan farqli o'laroq ta'rif va tushuntirish narsalar yoki narsalar sinfining e'tiborli belgilari haqidagi lahzalarni qayd etadi. Ayrim tadqiqotchilar, ta'rif juda oddiy (tuzilishi nuqtai nazaridan), ancha barqaror va mantiqan qat'iylashgan nutq. Tushuntirishga ta'rifning bir turi sifatida qaraladi, u muloqotga erishish uchun murakkablashtirilgan tuzilma hisoblanadi.

Quyidagi misollar orqali yuqorida keltirilgan fikrlarimizni yanada asoslamochimiz: Hikoya uslubidagi matn:

“Bir ayol kechqurun uyiga qaytganida notanish uch mehmon eshik oldida turganini ko'rdi va ulardan kimligini so'radi. Birinchisi, “mening ismim – Boylik”, ikkinchisi “meniki – Omad”, uchinchisi esa “meniki – Sevgi”, deya o'zlarini tanishtirdi. Ayol ularni uyiga taklif etdi. Uyda erkak kishi yo'qligini bilgach, ular kirishni xohlamadi. Ayol kechroq uyga qaytgan xo'jayiniga bo'lgan voquani aytib berdi. Xo'jayini dedi:

– *Ularni uyga taklif qil.*

Ayol taklif qilganida ulardan biri:

– *Hammamiz bir paytda bora olmaymiz. Sen uchovimizdan bittamizni taklif qilishing kerak, – dedi.*

Ayol bu gapni eriga aytdi.

– *Unda biz Boylikni taklif qilaylik, uyimizni mo'l-ko'llikka, barakot va boylikka to'ldirsin, – dedi eri.*

Ayol omadni o'ylab turganida, kelini:

– *Sevgini taklif qilaylik, uyimiz sevgi-muhabbatga to'lsin, – dech taklif kiritdi.*

Ayol va uning xo'jayiniga bu taklif ma'qul keldi. Ular muhabbatni ichkariga kiritishdi. Muhabbat uyga kirarkan, Boylik bilan Omad ham uning ortidan ergashishdi.

Ayol:

– *Ammo biz muhabbatni taklif qildik. Sizlar tashqarida qolishingiz kerak edi-ku, – deb aytarkan, Boylik shunday javob berdi:*

– *Agar siz meni yoki Omadni taklif qilganingizda qolganlar tashqarida kutgan bo'lardi. Modomiki, sevgi-muhabbatni istagan ekansiz, u bor joyda Boylik va Omad ham birga bo'ladi”. “Darakchi” gazetasi.*

Tasvir uslubidagi matn: Teatr maydonida favvoralar qo'shig'i

Poytaxtimizning Alisher Navoiy nomidagi teatr maydonini Toshkentning o'ziga xos ramziga aylangan, desak mubolag'a emas. Yaqinda ta'mirdan so'ng teatr maydoni yanada chiroy o'chib, yil sayin quchog'i kengayib va ko'rkamlashib borayotgan yangi Toshkent husniga uzukning ko'ziday yarashib tushdi. Ayniqsa, bu joydagi favvoralar o'zgacha manzara kasb etmoqda. Suv oppoq ochilgan paxta chanog'iga monand otiluvchi asosiy favvora tarkibiga yana bir nechta turfa shakldagi rangorang favvoralar qo'shilgani o'xshashi yo'q qiyofa yaratgan...

Ranglar qo'shig'i

“Saroy Mulk xonim” portreti. Malikaning egnida qizil kamzul, zangori ko'ylak. Boshida oq ro'mol. Aytishlaricha, malika uzun ro'molni yaxshi ko'rar, hatto ro'moli orqasidan joriyalari ko'tarib yurishar ekan. Boshidagi cho'zinchoq, uzun tillaqoshga gavhar birla sulton qadalgan. Bo'ynida oltin taqinchoqlar, ko'kragida zebi gardon. O'ng qo'lida maktub. Yonida daraxt, gullar. Osmonda siyrak bulutlar aro hilol suzmoqda. Uzoqda minoralar, gumbazlar.

Saroy Mulk xonim Sohibqirondan kelgan maktubni o'qib o'tiribdi. Uzun sochlari qirq kokil qilib o'ralgan. Mana shu detallarning barchasida Saroy Mulk xonimning xarakteri, surati va siyrati aks etgan. U o'z zamonasining dono va tadbirkor, aql-zakovatli malikasi bo'lgan. Husnu latofatda ham benazir. Mohir siyosatdon, insonparvar, saxovatli malika saltanatni boshqarishda ham faol ishtirok etgan...

“O'zbekiston adabiyoti va san'ati” gazetasi

Mulohaza uslubidagi matn:

Musiqaning tinglash madaniyati u kimda qanday shakllangan

O'zbek san'ati, musiqasi tarixi uzoq o'tmishga borib taqalishini bilamiz, o'qiganmiz, eshitganmiz. O'zbek milliy cholg'ularining ta'rifi azaldan yetti iqlimga taralganidan xabardormiz. Yuraklarni sel qilib yuboradigan navolarimiz “Dugoh”u “Segoh”larimiz, “Ushshog”u “Munojot”larimiz borligini aytib maqtanamiz. Zotan bunga ham haqqimiz bor.

Gapni bejiz “avj parda”dan boshlamadik. Albatta, ana shunday boy va bebaho madaniy merosga ega xalq vakili ekanimiz har birimizga sharaf. Ammo tanganing ikkinchi tarafi ham bor. Albatta, musiqaning o'zi beqiyos san'at, yuksak madaniyat namunasi, bu – bor gap. Ammo musiqani tanlay olish, tinglay bilish, tushunish va undan zavq olish ham kishidan o'ziga xos madaniy saviya, ko'nikmani talab etadi.

Musiqaning tinglashning o'ziga yarasha odobi, qonun-qoidalari mavjud bo'lgan. Kuy-qo'shiq ijro etilayotganda gap-so'zni to'xtatib, musiqaning ohangiga mos sekin tebranib uning sohir ohanglaridan bahra olishgan.

Albatta, vaqt o'tishi, zamonlar o'zgarishi bilan qarashlar, did va mezonlar ham o'zgacha ko'rinish kasb etib boradi. Kechagi me'yor bugunga to'g'ri kelmay qolishi

ham hech kimga yangilik emas. Ba'zan yoshlarimizning magnitofonda allaqanday tushunarsiz qo'shiqlarni jaranglatganicha mashina boshqarib ketayotganini ko'rib yoqa ushlaymiz. Gohida jamoat transportida qo'l telefonlariga yozdirib olgan ajnabiy yoki ajnabiysifat qo'shiqlarni baland ovozda eshitib ketayotgan yigit-qizlarning xatti-harakati ham odamda ana shunday e'tiroz uyg'otadi. Keyingi paytlarda matbuotda, radio va telekanallarda, boringki, ko'cha-kuyda ham bugungi san'atkorlarning ijodi, yurish-turishi haqida bir-biriga zid fikrlarga tez-tez duch kelamiz...

XULOSA

Ommaviy axboot vositalarida matn turlarining barchasidan foydalaniladi. Bu esa jurnalist nutq mahoratiga, tanlangan mavzuning dolzarbligiga, materialning janriy-uslubiy xilma-xilligiga bog'liq. Jurnalist barchaga birdek yetib boradigan va ta'sir eta oladigan matn yaratish uchun bayon turlari, matnning tarkibiy qismlarini to'g'ri ajrata olishi va ularda til vositalaridan foydalanish mahoratiga ega bo'lishi talab etiladi.

Ma'lumki, matn o'zining ichki tarkibi va tartibiga egadir. Ular matnning mazmuniy-uslubiy mohiyatidan kelib chiqib turli ko'rinishda bo'lishi mumkin. Shuning uchun jurnalist matn yaratishda nafaqat mavzuning dolzarbligi va o'rganilish darajasiga, balki uning ifodalanish shakliga ham e'tibor berishi lozim. Bu borada matnning tarkibiy qismlari, nutqiy birliklarni to'g'ri ajrata olish, matn ifodalash turlarini bilish talab qilinadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Тошалиев И. Адабий таҳрирнинг мантиқий асослари. Ўқув қўлланма. -Т.: Университет, 1999.
2. Тошалиев И., Абдусатторов Р. Оммавий ахборотнинг тили ва услуби. - Т.: Университет, 2006.
3. Тошмухамедова Л., Холиқова М. Газета сарлавҳалари услубияти. - Т.:2008.
4. Ёўлдошев М. Бадиий матн лингвопоэтикаси. -Т.: Фан, 2008.